

Kürtçe Siyer Yazıcılığı
M. Zahir ERTEKİN
Siyer Akademi, İstanbul 2022,
ISBN 9786258015874

Zafer AÇAR,

Dr. Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, zafer13acar65@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5323-9531

Article Type/Makale Türü:

Research Article/Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 11.09.2023

Accepted / Makale Kabul Tarihi: 22.10.2023

Published / Makale Yayın Tarihi: 20.10.2023

Doi: 10.35859/jms.2023.1358208

Değerlendirme ve İntihal/Reviewing and Plagiarism:

Bu makale iki taraflı kör hakem sistemine göre en az iki hakem tarafından değerlendirilmiştir. Makale intihal.net adlı intihal sitesinde taranmıştır. / This article has been reviewed by at least two anonym reviewers and scanned by intihal.net plagiarism website.

Citation/Atrf:

Açar, Z. (2023). Kürtçe Siyer Yazıcılığı, M. Zahir Ertekin, Siyer Akademi, İstanbul 2022, 160 rûpel, ISBN 9786258015874, The Journal of Mesopotamian Studies, Jimara Taybet a Edebiyata Kurdî ya Klasîk, rr. 194-197, DOI: 10.35859/jms.2023.1358208.

KÜRTÇE SİYER YAZICILIĞI

Zafer AÇAR

Ev kitêb berhemên kurdî yên li ser jiyana Hz. Pêxember hatine nivîsandin dike mijar. Nivîskarê berhemê M. Zahir Ertekin e û berhem di sala 2022yan de, li bajarê Stenbolê, ji weşanên “Siyer Akademi”yê derketiye û 160 rûpel e. Berhem xêncî pêşgotinê, ji destpêk, çar beş, encam û pêvekan pêk tê. Herwiha di dawîya kitêbê de îndeksek jî cih digire.

Ev berhem li gorî tegerîna me ya lîteraturê û herwiha bi îfadeya nivîskarî bixwe jî, di sehaya xwe de tekane kitêb e ku berhemên sîreta Hz. Pêxember ên kurdî (bi çar zaravayên wî; kurmançî, soranî, zazakî hewramî) vekolaye û wekî xebateke firawan a bibliyografîk ketiye lîteraturê. Loma danasîn û nirxandina vê kitêbê giring e û hêjaye ku bala lêkolîneran li ser bê kişandin. Armanca nivîsandina vê gotarê jî ew e ku bala lêkolîneran bide ser vê xebatê yên ku di sehayên Edebiyata Klasîk a Kurdî û zimannasiyê de dixebitin. Çunkî ev kitêba ku danasîna sîretan dike, dihêle lêkolîner xwe bigihînin wan xebatan û li ser wan lêkolînen xwe bimeşînin.

Wekî ku li jor jî hate diyarkirin nivîskarî berhema xwe li ser hin beşan dabeş kiriye. Di destpêka xebatê de pênasê û nivîskariya sîretê, nivîskariya sîretên kurdî û rêbaza xebatê û vegira wê cih digire.

Berhemên ku jiyana Hz. Muhemmed (sew) dikin mijar di tirkî de wekî *siyer* tên pênasekirin û peyva *siyerê* jî ji aliyê binyadê ve erebî ye. Li gorî Ansiklopediya Îslamê: “Peyva *siyerê* pirjimariya peyva *sîretê* ye, digel maneyên xwe yê ferhengî yê wekî; hal, rewş, reftar, kargêrî, rê, tevger, meş, ew wekî têgeheke fiqhê jî ketiye lîteraturê û navê taybet yê şaxeke ilmê ye ku jiyana Hz. Pêxember bi hûrgilî dike mijar.” (Yaman, 10. 09. 2023). Wekî ku nivîskarê vê kitêbê jî derdibirre berhemên ku jiyana Hz. Pêxember dikin mijar di sehaya Tirkîyeyê de wekî *siyer* tê zanîn. Lê li cem ereb û kurdan şûna vê têgehê zêdetir *sîret* tê tercîhkirin (Ertekin, 2022: 16).

Di mêjûya Îslamê de ji bo ku misliman jiyana Hz. Pêxember wekî tefsîr û pratîka Quranê dibînin, tevî hînbûn û jiberkirina Quranê ew jiyana pêxember jî hîn bûne, hedîsên wî ji ber kirine, sunneta wî îcra kirine. Bi demê re wekî ku Ertekin (2022: 11) jî dibêje: “Jiyana Hz. Pêxember a wekî pusûlayê bûye rêber, ji esrên pêşîn ve hatiye qeydkirin û kiriye ku bi navê “sîret”ê şaxeke misteqîl a ilmê derkeve.” Piştî ku berhemên ve sehayê yê erebî tên nivîsandin bi zimanê din jî ev berhem tene nivîsandin. Li gorî tesbîta Ertekin berhema pêşîn a sîretê ya erebî ye ku aîdî Îbnî Îshaq e û navê wê jî *Sîretû Îbnî Îshaq* e. Di edebiyata tirkî de; di sedsala XIvan de, Mustafa Darîr bi navê *Sîretu'n-Nebî* û di nav farsan de jî Cemaluddîn Ataullah (m. 1521) bi navê *Rawzatu'l-Ehbab* berhemên pêşîn ên sîretê didin. Heçî sîretên kurdî ne, ew jî Mewlûda Melayê Bateyî ne tê de, *Rewdu'n-ne'im* a Şêx Evdirrehman Aqtepe (1853-1910) ye.

Ji ber ku xebata nivîskar li ser sîretên kurdî ye wî di meşandina xebata xwe de rêbazeke bi vî teherî meşandiye:

Nivîskar berhemên ku bi temamî jiyana Hz. Pêxember kirine mijar û yê tenê aliyekî wî kirine mijar hildaye nava xebata xwe. Lê di berhema xwe de mewlûd neketiye nava berhemên sîretê ku nivîskar vê yekê wiha îzah dike (2022: 19):

Me cureya Mewlûdê tevî xebata xwe nekir. Çûnkî di vê derbarê de xebatên misteqîl hene. Li aliyekî din ji ber ku mewlûd ji gelek aliyên ve ji sîretan vediqete, me ew wekî cureyê cuda qebûl kir. Lê me wekî pêvek listeyêke mewlûdên kurdî xiste dawîya xebata xwe.

Li vê derê divê bê gotin ku nivîskarê vê berhemê xwedî gelek lêkolîn û berhemên Edebîyata Klasîk a Kurdî ye. Xusûsen menzûmeyên ku ew li ser xebitiye; pendname, eqîdename, qelemname, mewlûd ji xebatên pêşîn ên akademîk in di akademiya kurdî de li sehaya Tirkîyeyê. Li ser mewlûdên kurmançî bo nimûne; “Di Edebîyata Me de Mewlûd û Rûberûkirina Mewlûdên Pêşîn ên Kurdî û Tirkî”, “Mewlûda Kurdî ya Yekem û Bandora wê li ser Mewlûdên Din”, “Mela ‘Eliyê Baqustanî û Mewlûda Wî” hin xebatên wî ne wekî teblîx û gotar hatine weşandin.

Li aliyekî din, di berhemê de sîretên kurdî li ser çar diyalektên kurdî hatiye dabeşkirin; bi hewramî du sîret hatine tesbîtkirin. Sîretên hersê diyalektên din wekî *telîf* û *tercume* (werger) hatine tesnîfkirin û ew wekî kronolojîk hatine nasandin. Di nava sîretên telîf de jî ji bo ku sîretên menzûm û yê pexşan hene ew di bin sernavên cuda de hatine nirxandin. Lê di kurdî de bi van her çar diyalektan sîretên menzûm ên werger nehatine tesbîtkirin.

Nivîskar di kitêba xwe de cih nade biyografiya nivîskar, wergêr û şairên van sîretan. Ew berhemên ku xwe gihandiyê ji aliyê ziman, şêwe û naverokê ve dinirxîne lê berhemên ku xwe negihandiyê tenê kunyeya wan didê. Ji bilî vê, nivîskar xwe negihandiyê sîretên kurmançî yê sehaya Îran û Sûriyeyê ku ew vê yekê jî wekî kêmasiyekê bi nav dike.

Beşa yekem a xebatê dibe sê binbeş: A) Sîretên Menzûm ên Telîf ên Kurmancî, B) Sîretên Pexşan ên Telîf ên Kurmancî, C) Sîretên Werger ên Kurmancî. Berhem 13 sîretên menzûm ên telîf ên kurmancî, 19 sîretên pexşan ên telîf ên kurmancî û 18 sîretên werger ên kurmancî dide naskirin. Di vê beşa kitêbê de, berhemên lêkolandî bi detay hatine danasîn û xusûsiyet û giringiya wan hatiye destnîşankirin.

Di beşa duyem de vê carê sîretên soranî cih digirin. Ew jî wekî kurmancî bûne sê binbeş; menzûm telîf, pexşan telîf, werger. Di berhemê de 11 sîretên menzûm û 38 sîretên pexşan û 37 sîretên werger cih digirin. Di hersê binbeşan de jî nivîskarî ew sîretên ku bi dest xistiye bi detay behs dike lê yên ku xwe negihandiyê hinek kunyeya wan daye û hinek jî tenê behsa nivîskarê wê kiriye.

Beşa sêyem a kitêbê jî sîretên zazakî re hatiye veqetandin. Di vê beşê de sîretek menzûm, yek pexşan ku hêj nehatiye weşandin û yek jê werger bi tevahî sê berhem hatine nasandin.

Beşa çarem jî du berhemên hewramî dihewîne ku ya yekem tam ne diyar be jî wisa xuya dike ku herdu jî pexşan in.

Di qismê encamê de xebat, li gorî diyalektan, alfabezan, herêman, şêwe û naverokên wan, weşan û çapa wan, dîroka weşandina wan yanî -li gorî kronolojiye- derketina wan, li gorî jimara çapkirinê sîretan dinirxîne. Herwiha sîretên giring yên ku tesîr li berhemên dû xwe kirine, sîreta pêşîn *Rewdu'n-ne'im* a Şêx Ebvirrehman Aqtepi, sîretên giran-hecm bo nimûne *Gulzara* Şêx Tahîrê Şoşî (13 000 malik), *Jiyannameya Pêxemberê Xweda* (742 rûpel) a Tehsîn Îbrahîm Doskî û *Pêxember û Pêxembernasîle Rûwangey Peyamekanî Nûrewê* (3 cild, 1600 rûpel) ya Serdar Yûnis Mûhemmed wekî nimûne tene nîşandan. Dîsa nivîskar balê dikişîne ser sîretên winda û yên nenas jî ku ew jî sîreke menzûm nimûneyekê dide ku ew jî aliye alimekî Erxeniyê ve hatiye nivîsandin. Ev berhem menzûm e û 600 rûpel e. Dîsa di encamê de nivîskar, danberhevekê di navbera diyalektên kurdî de dike xusûsen jî di navbera kurmancî û soranî de.

Li aliyekî din, Ertekin jî bo lêkolîna xwe ya vê berhemê jî jêderên curedar îstifade kiriye û di dawiyê de bîbliyografiyê firawan pêk hatiye. Wî jî ziman û diyalektên cuda îstifade kiriye, jî jêderên înternetê sûd girtiye ya mihîmtir jî jêderên rastewxo re hevdiînenê telefonî kiriye.

Di dawiya berhemê de jî, nivîskar sê pêvek li berhema xwe zêde kirine: Di pêveka yekem de aniye sîretên kurdî tablo kirine, amarên wan derxistiye; ew li gorî şêwe (menzûm, pexşan, menzûm-pexşan), li gorî diyalektan û li gorî cureya wan (telîf, werger) bi grafîkan nîşan daye. Di pêveka duyem a berhemê de, mewlûd herçend di nava sîretan de nehatibe nirxandin jî, 84 mewlûdên kurdî bi her çar diyalektên wî li gorî telîfbûn û wergerbûna wan ve li ser tabloyê hatiye nîşandan. Di pêveka sêyem de jî berg û resmên hin sîretan hatiye pêşkêşkirin. Û kitêb bi îndeksekê diqede.

Meriv dikare bêje ev awayê xebatê ya berhemê pratîk, hêsan û îlhamdar e. Dabeşkirina berhemê ya sîretan li ser diyalekt, şêwe û cureyên nivîsandinê, dayîna îstatîstîkan, tablokirina wan berheman karê lêkolîneran pir hêsan kiriye jî bo ku ew bikarin xwe bigihînin wan berheman.

Wekî encam; berhema *Kürtçe Sîyer Yazıcılığî* (Nivîsariya Sîretên Kurdî) jî hêlekê ve wekî antolojiyê sîretên kurdî ye, derî li ber lêkolîneran vedike ku agadarî xebatên tîkîlî jiyana Hz. Pêxember bibin, li ser wan lêkolînan bikin, xebatên din yên nedîtî, nekeşfîkirî derxine der û li ser xebatên akademîk bikin. Herwiha ev xebat hişyariyekê dide lêkolînerên sehayên Îran û Sûriyê ku hêj xebat li ser nehatine kirin û pêwendî nehatiye danîn.

Xebat di derbarê hin sîretên kurdî de xusûsen ên kurmancî agahiyên bi detay dide lê gelek berhemên soranî tenê kunyeya wan dide ku nivîskarê xebatê bixwe jî vê wekî kêmasî dinirxîne. Herwiha bi hewramî tenê du sîret hatiye tesbîtkirin û nivîskar di berhemê de digihîje wê qenaetê ku tenê du sîretên hewramî hene. Di lêkolîna xwe de nivîskar hevdiînenê telefonî dike lê em nizanin ka ew li sehaya Îraqê

xusûsen geriyaye yan jî bi rêya xwendevanê xwe lêkolîneke sehayî li pirtûkxane û medreseyan kiriye yan na. Ev jî meriv dikare wekî kêmasiyeke din a berhemê binirxîne. Dîsa xebat çendî mewlûdê wekî cureyeke cuda binirxîne jî hin berhemên ku tenê hêleke jiyana Hz. Pêxember kiriye mijar jî xistiye nava berhemê. Lê di dawiya xebata xwe de hem hemû sîretan hem jî mewlûdan wekî lîste daye ku ev jî rêya li ber lêkolîneran hêsan dike.

Axirî di lîteratura kurdî de bi zimanê kurdî nebe jî ev berhem tekane berhem e ku sîretên kurdî li gorî diyalektên wê û bi kronolojîk vedigire. Çi nivîskar bixwe, çi jî kesekî din be, dikare bi xebateke berfirehtir, heta wekî xebateke komî aliyên kêmayî yên vê berhemê tamam bike û bide ber îstifadeya lêkolînerên ziman û edebiyata kurdî.

Çavkanî

- Ertekin, M. Z. (2011). Di Edebîyata Me de Mewlûd û Rûberûkirina Mewlûdên Pêşîn ên Kurdî û Tirkî. *Uluslararası Kürdoloji Konferansı Bildirileri*, Hakkari Üniversitesi, Hakkari.
- Ertekin, M. Z. (2015). Mela ‘Eliyê Baqustanî û Mewlûda Wî. *Mukaddime*, 6(1), 101-138.
- Ertekin, M. Z., & Ertekin, N. (2017). Kurtedîroka Mewlûdnameyên Kurdî. *Şarkiyat Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Genişletilmiş Özetler Kitabı*, 149-155.
- Ertekin, M. Z. (2022). *Kürtçe Siyer Yazıcılığı*. İstanbul: Siyer Akademi.
- Yaman A. “Siyer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c. 37, rr. 316-319). İstanbul: DİA.